

СТОЯНОВ М. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент

НОРМАТИВНІ ПІДСТАВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КОНЦЕПЦІЙ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ В УМОВАХ ДІЇ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Як відомо, новим Кримінальним процесуальним кодексом України (далі за текстом — КПК) суттєво змінено концептуальний підхід до правового регулювання інституту допустимості доказів у кримінальному провадженні. Це стосується як впровадження надбань теорії доказів — нормативне визначення поняття допустимості доказів, встановлення процесуального порядку та наслідків визнання доказів недопустимими тощо — так і появу, на наш погляд, невластивих вітчизняній доктрині правових конструкцій — недопустимість доказів та відомостей, які стосуються особи підозрюваного та обвинуваченого, умови використання показань з чужих слів і т. д.

В таких умовах нагальним є питання переосмислення наявності нормативного підґрунтя функціонування напрацьованим наукою кримінального процесуального права концепцій (теорій) допустимості доказів. Зважаючи на обмежений обсяг, в цій праці зупинимось винятково на двох концепціях допустимості доказів — мова піде про найпоширеніші у науковому середовищі та практики застосування норм кримінального процесуального законодавства, а саме про так звану теорію «плодів отруєного дерева» та концепцію асиметрії правил допустимості доказів.

У вузькому сенсі доктрина «плодів отруєного дерева» зводиться до заборони використання даних, отриманих на підставі або з використанням доказів, визнаних недопустимими. В цьому значенні доктрина пов'язується з проблемою використання доказів, хоча і законних за формою, але збиткових за змістом. Слід зазначити, що до прийняття та набуття чинності новим КПК названа теорія не мала нормативного визначення, але її положення фактично використовувалися на практиці при вирішенні питання допустимості (недопустимості) отриманих фактичних даних (див., наприклад, вирок Військового місцевого суду Черкаського гарнізону від 24 січня 2009 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу в мережі Інтернет: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4510112>).

Положення означеної теорії знайшли своє відображення у чинному КПК. Так, відповідно до частини першої статті 87 КПК недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою

України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. При цьому слід особливо наголосити на тому, що за основу нормативного відображення теорії «плодів отруєного дерева» узятя північноамериканське розуміння відповідної теорії (див. Шестакова С. Д. Допустимость доказательств в уголовном процессе России и США // Уголовное право. — 2004. — № 3. — С. 101), яке спирається на те, що не будь-яке порушення процесуальної форми тягне визнання отриманої інформації недопустимою, а лише порушення конституційних прав особи. Такий підхід видається нам цілком виправданим.

Слід також додати, що законодавець, крім визначення теорії «плодів отруєного дерева» в загальному вигляді, вдався до регламентації положень цієї концепції стосовно окремого джерела доказів — висновку експерта. Так, відповідно до частини п'ятої статті 101 КПК висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які визнані судом недопустимими, що, безумовно, також свідчить про впровадження постулатів теорії «плодів отруєного дерева» у чинне кримінальне процесуальне законодавство.

Щодо концепції асиметрії правил допустимості доказів варто зазначити, що в тексті КПК свого повного та необхідного відбиття. Фактично, конституційне положення про неможливість обґрунтування обвинувачення доказами, що отримані незаконним шляхом (частина третя статті 62 Конституції України), було відтворено у положеннях частини третьої статті 17 КПК — підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Такий стан нормативного регулювання вищезазначеної концепції уявляється недостатнім, адже не містить суттєвих вихідних положень. В силу положень чинного КПК, відповідно до яких збирання доказів здійснюється не тільки стороною обвинувачення, як це фактично було до зміни кримінального процесуального законодавства, а й стороною захисту та потерпілим (а на наш погляд й судом, слідчим суддею, цивільним позивачем/відповідачем), реалізація положень теорії асиметрії допустимості доказів видається проблематичним. У зв'язку з цим, ми вважаємо за необхідне зміну нормативного регулювання вказаної концепції у КПК.

Отже, незважаючи на суттєве збільшення обсягу нормативної бази функціонування концепції «плодів отруєного дерева» та «асиметрії» правил допустимості доказів, останні потребують не тільки подальшої наукового розроблення, але й законодавчого врегулювання.